

Begeleide intervisie met videobeelden bij tweedejaars pabostudenten

Stefan Paauwe, Pedagogische Academie, Hanzehogeschool Groningen
Jan Bijstra, Pedagogische Academie Hanzehogeschool Groningen en RENN4¹

Samenvatting | *School video interactiebegeleiding (SVIB) heeft zich bewezen als een krachtig middel om het handelen van leraren te verbeteren. Dit is echter wel een intensief en tijdrovend traject en minder geschikt voor een substantiële plaats in de lerarenopleiding. De Pedagogische Academie van de Hanzehogeschool Groningen heeft daarom als experiment een traject 'begeleide intervisie met videobeelden' gedaan met groepjes tweedejaarsstudenten. In dit artikel vertellen wij hoe dit traject is vormgegeven en wat de ervaringen zijn.*

Begeleiding van studenten met behulp van videobeelden

De laatste jaren worden steeds vaker videobeelden gebruikt ter verbetering van het professionele handelen van leraren. Met name wordt de methodiek van de school video interactiebegeleiding (SVIB) ingezet. Tijdens een SVIB-traject analyseert de leraar samen met een gecertificeerde begeleider leraar-leerling interacties. De videobeelden maken het mogelijk dat de leraar kritisch kijkt naar zijn/haar eigen handelen om er vervolgens, indien wenselijk, verbeteringen in aan te brengen. Uit het overzichtsartikel van Kramer (2009) blijkt dat SVIB kan leiden tot verbeteringen in het handelen in de klas. Dit geldt ook voor begeleidingstrajecten met leraren in opleiding: negen van de zeventien door Kramer geïnventariseerde studies betroffen pabostudenten. SVIB lijkt dus een effectief begeleidingsmiddel, maar kent wel een praktisch bezwaar: omdat het individuele trajecten zijn, zijn ze intensief en tijdrovend. Dit maakt SVIB minder geschikt voor een integrale en substantiële plaats in de opleiding.

Voor de Pedagogische Academie van de Hanzehogeschool Groningen vormde dit de aanleiding om te onderzoeken op welke, meer efficiënte wijze videobeelden toch kunnen worden benut. Die werd gevonden in begeleide intervisie met beelden: een serie intervisiebijeenkomsten van studenten onder begeleiding van een docent en met ondersteuning van videobeelden. Mol Lous (2007) maakte in een onderzoek onder studenten van de Educatieve Hogeschool van Amsterdam ook gebruik van deze methodiek. Zij combineerde dit echter met een SVIB-aanbod en daarmee is het gesignaleerde efficiëntieprobleem niet opgelost. De Pedagogische Academie van de Hanzehogeschool heeft daarom onderzocht wat de ervaringen zijn met begeleide intervisie met beelden als zelfstandig aanbod. Het onderzoek is uitgevoerd door Paauwe (2011) in het kader van de Master Special Educational Needs. In dit artikel rapporteren wij onze ervaringen met een groep tweedejaars pabostudenten. Het traject had als specifiek aandachtspunt het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen. Met Passend Onderwijs in het verschiep (www.passendonderwijs.nl) is het een actuele vraag hoe leraren in het regulier onderwijs het beste kunnen begeleid bij de aanpak van kinderen met een zorgvraag op het gebied van gedrag.

¹ RENN 4 = Regionaal Expertisecentrum Noord Nederland cluster 4

Uit evaluatiegesprekken met studieloopbaanbegeleiders bleek bovendien dat handelingsverlegenheid geregeld voorkomt bij stagiair(e)s en dat dit één van de redenen is om voortijdig te stoppen met de opleiding. Vanuit het adagium 'voorkómen is beter dan genezen' is het dus van groot belang dat toekomstige leraren zo vroeg mogelijk handvatten aangereikt krijgen hoe om te gaan met leerlingen die extra zorg vragen. Dat was dan ook de reden dat er voor werd gekozen om dit traject al bij tweedejaars studenten uit te zetten.

Vorm en inhoud van het begeleidingstraject

Het traject begeleidde intervisie met beelden wordt uitgevoerd met drie groepen van vier studenten tijdens de laatste tweedejaarsstage. Het begeleidde intervisiemodel van Hendriksen (2007) vormt de basis voor de invulling van de bijeenkomsten. Bij begeleidde intervisie gaat het om *“collegiale ondersteuning met betrekking tot onderlinge advisering bij werkproblemen in een leergroep bestaande uit gelijken die binnen een gezamenlijk vastgestelde structuur tot inzichten en oplossingen tracht te komen in een zelfsturend en op reflectie gericht leerproces”* (Hendriksen, 2007, blz. 17). Oplossingsgericht denken (Van den Heijkant, 2005) vormt een ander uitgangspunt: niet focussen op wat fout gaat en problemen eindeloos analyseren, maar dat wat goed gaat versterken en uitbreiden. Het gaat om het formuleren van haalbare doelen, het versterken van effectief leerkrachtgedrag en het vergroten van het zelfvertrouwen. Tijdens de drie intervisiebijeenkomsten brengt iedere student videobeelden in ter bespreking in de groep. De inhoud van de opnamen dient (zoveel mogelijk) aan te sluiten bij de leerdoelen van de student. Die videobeelden worden door de student zelf gemaakt op de stageschool met behulp van de coach of een medestudent.

Bij de intervisiebijeenkomsten wordt gebruik gemaakt van de Kijkwijzer Effectieve Leerkrachtcommunicatie (Van den Heijkant et al, 2000) en het Actieverbeterplan (AVP) van Jeninga (zie <http://cop.rdmc.ou.nl>). Met behulp van de Kijkwijzer analyseren studenten elkaars videobeelden. Het gaat daarbij om aspecten als startgedrag, stemgebruik, mimiek, lichaamshouding, beurtverdeling, of vriendelijk leidinggeven. In het Actieverbeterplan omschrijft de student zijn/haar leerdoelen en de weg ernaar toe, de observatie van de beelden en de reflectie daarop. Verder worden de vijf fasen van het ingekorte begeleidde intervisiemodel van Hendriksen (2007) gebruikt: vraag, beeld, microanalyse, alternatieven en reflectie. Tijdens de eerste fase formuleert de student die de beelden inbrengt, zijn/haar vraag. In fase 2 bekijkt de groep het videofragment aan de hand van de Kijkwijzer Effectieve Leerkrachtcommunicatie en formuleert iedere student zijn/haar indrukken. In fase 3 worden de beelden door de groep geanalyseerd, waarbij aspecten van effectieve communicatie worden besproken en waar mogelijk wordt een microanalyse gemaakt. Bij een microanalyse worden korte fragmenten geselecteerd waarbij interactie met leerlingen naar voren komt. Het gaat daarbij om krachtige momenten, waarbij het handelen van de student zichtbaar effect heeft, geslaagde momenten van handeling, die te gebruiken zijn wanneer een student zich handelingsverlegen voelt. Via microanalyse realiseren studenten zich waarom de correctie van dit kind zo succesvol verloopt: toewenden, oogcontact maken, laten merken dat je hem ziet, een klein handgebaar maken en dan het kind nonverbaal complimenteren omdat het stopt met zijn gedrag.

De eigen observatie van de beelden en de feedback van medestudenten wordt genoteerd op het AVP-formulier, waarbij de student de mate van tevredenheid in een cijfer uitdrukt, met daarbij de vraag: *Waarom dit cijfer? Hoe komt het dat het niet lager is? Om daarna aan te geven wat er nodig is om de mate van tevredenheid met één punt te verhogen en de individuele leerdoelen*

eventueel aan te passen. Alternatieven worden bedacht en besproken (fase 4). Waar mogelijk wordt een koppeling met de theorie en de SBL-competenties gelegd, soms door de studenten, soms door de begeleider. In de reflectiefase (fase 5) wordt teruggekeken op het proces aan de hand van het Spiraalmodel voor reflectie van Korthagen, Koster, Melief en Tigchelaar (2009).

Ervaringen

De videobegeleiding werd door de studenten als zeer zinvol ervaren. De tevredenheid was groot en men was unaniem van mening dat begeleide intervisie met beelden toegevoegde waarde heeft en dat het goed zou zijn wanneer dit een verplicht onderdeel van de stage zou worden. Studenten constateerden dat zij leerdoelen scherper konden formuleren, nadat zij zichzelf terug hadden gezien op de video. Leerdoelen moesten soms worden aangepast, omdat de videobeelden lieten zien dat andere verbeterpunten urgenter waren. Het bleek namelijk dat achter de vraag 'hoe moet ik met deze leerling met gedragsproblemen omgaan' een aantal studenten worstelde met achterliggende en in feite nog veel fundamenteelere vragen als 'hoe bepaal ik mijn houding in de klas', 'hoe houd ik het overzicht over een combinatiegroep' en 'hoe krijg ik aandacht en start ik een les'.

Tijdens de bijeenkomsten viel op dat studenten zelfkritisch waren op de beelden die ze inbrachten, vaak kritischer dan hun medestudenten. Er was dikwijls sprake van herkenning, hetgeen ook ruimte gaf om met elkaar te lachen. Een goede, veilige sfeer zorgde er mede voor dat studenten enthousiast en betrokken waren; elke student voelde zich vertrouwd om telkens beelden in te brengen. Dat studenten zichzelf terugzagen op video, kon overigens ook een confronterende invloed hebben. Zo heeft één student mede op basis van de opnamen besloten om met de opleiding te stoppen. De beelden maakten haar duidelijk dat lesgeven aan een klas kinderen niet bij haar past. Ter illustratie enkele uitspraken van studenten: *"Ik heb helder inzicht gekregen in mijn handelen"*; *"Doordat ik mezelf terug kon zien, beleefde ik opnieuw hoe de les verliep"*; *"Beeld maakt veel meer duidelijk dan de feedback van de coach alleen"* Het traject ging vergezeld van een onderzoek waarin werd gekeken of de begeleide intervisie met beelden negatieve emoties (bijvoorbeeld

Vlnr:
Arvin Knol,
Marvin Kuipers
(studenten) &
Stefan Paauwe
(begeleider)

Foto:
Kim Hombergen

stress en incompetentiegevoelens) zou kunnen opheffen en positieve emoties (bijvoorbeeld vertrouwen, uitdaging) zou kunnen stimuleren. Hoewel het onderzoek te klein was om vergaande conclusies te kunnen trekken, was de teneur dat de videobegeleidingsgroep de stage positiever beleefde dan een vergelijkbare groep studenten die geen begeleide intervisie met beelden kreeg (Pauwe, 2011).

Reflectie en aanbevelingen

Begeleide intervisie met beelden is in potentie een krachtig middel om duidelijk te maken waar verbeteringen aan te brengen zijn in het handelingsrepertoire van de leraar, hoe succesvol leerkrachtgedrag kan worden versterkt en uitgebreid. Het is echter tevens een middel dat als bedreigend kan worden ervaren; tenslotte wordt degene die begeleid wordt, zeer direct geconfronteerd met zijn/haar minder sterke handelingen in de klas. Dit is zeker het geval, wanneer het om videobegeleiding in de groep gaat: er zijn dan nog enkele anderen die meekijken. Het is daarom van groot belang dat de begeleider investeert in het creëren van een goede en veilige sfeer. Wanneer dat lukt, blijken deelnemers zich over een barrière heen te kunnen zetten en is er voldoende ruimte om kritisch én zelfkritisch te zijn. Daarnaast is het een efficiëntere werkwijze dan individuele SVIBtrajecten: het kost minder begeleidingstijd en studenten leren van en met elkaar.

Wel is het de vraag of de focus in een zo vroeg stadium van de studie al specifiek gericht moet zijn op de omgang met leerlingen met een zorgvraag op het gebied van gedrag, gezien het feit dat een aantal studenten worstelt met fundamenteelere vragen. Tegelijkertijd is het zo dat ook tweedejaarsstagiaires te maken krijgen met zorgleerlingen. Met Passend Onderwijs in het verschiet neemt het aantal zorgleerlingen in het regulier onderwijs waarschijnlijk alleen maar toe (Bijstra, 2011). Des te meer reden dus om tijdens de opleiding ruimschoots aandacht te besteden aan het omgaan met leerlingen in de klas die iets extra's vragen ten aanzien van gedrag.

Referenties

- Bijstra, J.O. (2011). *Een transactionele kijk op de klas*. Groningen: Hanzehogeschool Groningen.
- Heijkant, C. van den (2005). *School Video Interactie Begeleiding: van meerdere kanten bekeken*. Fontys OSO-reeks, nr. 18. Antwerpen: Garant.
- Heijkant, C. van den, Quak, G., Swet, J. van, Vloet, K., Vos, M. de, & Wegen, R. van (2000). *De klas in beeld: Video interactie begeleiding in school*. Heeswijk-Dinther: Esstede.
- Hendriksen, J. (2007). *Intervisie bij werkproblemen*. Soest: Nelissen.
- Kramer, L. (2009). 'Een lust of een last?' De effecten van Video Interactie Begeleiding op school. *Advies & Educatie*, 26, 4-5.
- Mol Lous, A. (2007). Kwaliteit bespreekbaar maken: gebruik van video interactie begeleiding op school. In: Snoek, M. *Eigenaar van kwaliteit, veranderingsbekwame leraren en het publieke onderwijsdebat*. (pp. 33-42). Amsterdam: HvA
- Mol Lous, A. (2009). School Video Interactie Begeleiding in beeld. In: Sengers, F. & Kar, B. *De academische opleidingsschool*. (pp. 45-50). Amsterdam: Asko
- Korthagen, F., Koster, B., Melief, K., & Tigchelaar, A. (2009). *Docenten leren reflecteren. Systematische reflectie in de opleiding en begeleiding van leraren*. Soest: Nelissen.
- Pauwe, S. (2011). *Hoe? Zo? Handelingsverlegenheid onder Pabostudenten jaar 2*. Seminarium voor Orthopedagogiek, Hogeschool Utrecht: onderzoeksopdracht leerroute Master SEN.
- www.passendonderwijs.nl en www.cop.rdmc.ou.nl